

platnen, volnat ali pavolnat prt vdarja, ima obilo vžigavne moči v sebi; zato nobena svetilnica (lampa), v kateri petrolej gorí, ne smé ondi, kjer je stenj ali toht, kake poke ali reže imeti. V svetilnici mora vselej več petroleja biti, kakor se ga en večer požgè, da ga ni treba pogostoma dolivati. Če pa vendar luč umirati začne ali je do čistega pogorela, in moraš svetilnici zopet olja priliti, glej, da jo ugasneš, in ne vlivaj popred va-njo olja, predno se do dobrega ne ohladi. Najpripravniše svetilnice za petrolejevo svečavo so bele steklene ali glaževnate, da se natanko vidi, kadaj jim je treba olja priliti. — §. 17. Če ti steklo (valjar) v svetilnici počí, jo moraš brž ugasniti, da ti vročina rudnih okvirov ne raztopí. — Če bi se primerilo, da začne vès petrolej goreti, se ugasne s pepélom, prstjo ali pa peskom, z vodo nikdar ne gasi! Če se kdo pri takem vnetji opeče, naj opekline, dokler zdravnik k njemu ne pride, s pavolo oklada in večkrat obvezuje s povoji, ki so bili v mrzli vodi namočeni.

* Kako naj gospodinja ravná, da ji maščoba, ki jo z juhe posname, čista in brez duha ostane, da jo more namesti masti rabiti. — Z juhe (župe) posneto maščobo naj v kakem nalašč za to odločenem majhnem loncu hrani, dokler je od kakošnih osem dní skup spravi, poleti, ker je prevroče, pa le od štirih dní. Potem se v kako ponvo (kastrolo) dene in k vsaki četrtini funta te maščobe se pridenete dve žlici sladkega mleka; to naj se potem počasi pri ognji kuha, dokler maščoba ni popolnoma čista, mleko na vrhu maščobe pa rujavo smetano napravi. Zdaj se v drug lonc precedí. — Skušnje so do dobrega potrdile, da je ta maščoba za zabelo zelenjave in še celó tudi za polivanje pečenke prav tako dobra, kakor kuhano ali sirovo maslo. Ravno tako sem tudi že večkrat z žaltovim kuhanim ali sirovim govejim maslom ravnala, pa sem jo vselej prav zadela.

Naša vrla gospodinja. ■

Kam gré avstrijsko srebro in zlato?

Po uradnih izkazih je bilo skovano v kovnicah našega cesarstva od leta 1857 do konca leta 1864 v vsem skupaj 300 milijonov in 776.372 srebrnih denarjev (tolarjev, dvajsetíc itd.) v vrednosti od 184½ milijona goldinarjev. Razun zaveznega in deželnega srebrnega denarja bilo je skovano 18 milijonov in 661.002 gold., srebrnega drobiža po 10 in 5 krajc. v vrednosti od poldrugega milijona gold. Razun tega je prispelo okoli 23 milijonov gold. v tako imenovanih lavantinskih tolarjih. Skupaj tedaj je bilo do konca lanskega leta v zadnjih 7 letih skovano iz srebra več kakor 208½ milijonov gold. nov. denarja. Bakrenega denarja se je večidel iz starega denarja skovalo 933 milijonov in 130.700 različnih krajcarjev v vrednosti od 10 milijonov nov. den. Zlatega denarja skovale so avstrijske novčarnice 98.807 krón in 792.749 polkrón, 11 milijonov in 445.170 navadnih i 133.437 čvaternih cekinov. — Kam neki gré ta denar, da ga ne vidimo iz rok v roke?

Slovníške stvari.

O pisavi prilogov s pripono sk.

Ta pripona je staroslovenska *ьskъ*, grška *ικος*, latinska *icus*, nemeška *isch*; slovenski in nemeški je pred *k* vstavljen *s*, ki se je s nemeškim *k* v *sch* stopil.

V slovanskem jeziku ima *ь* (jer) pred *sk* po neko-

koliko mečívno moč in sicer meči razun že izmečenih *č, ž, š*:

- v staroslovensčini *k, g, h* v *č, ž, š* in *c, z* v *č, ž*;
- v hrvaščini kakor v staroslovensčini;
- v češčini pa *k, g, h* le v *c, z, s* in *g* v *ž*.

V teh treh jezikih torej omenjeni *ь* nima mečívne moči do glasov *s, t, d, st* in v češčini niti do *c*. Pri imenih na *ьskъ* (nsl. *ec*), narejenih iz prilogov, se natiska *ьskъ* le na prvotni prilog in torej končnice *c* ne zadeva, na pr. slovénьskъ iz Slovénьskъ (inacega rodú je pa prilog *нѣмььскъ* in ime *Нѣмььскъ*); tem prilogom nalik so nastali v hrvaščini (i češčini) prilogi francozki, angležki, to je, s čistim *z* pred *ьskъ*.

Pišejo se pa taki prilogi v starosl. popolnoma, to je s *čьskъ* prilogi iz imen na *čь, kъ, cъ* i. e., s *žьskъ* pril. iz imen na *žь, gъ, zь, s* *šьskъ*, na priliko: iz imen na *šь, hъ*; v hrvaščini stoji *čk* za stsl. *čьskъ, žk* za *žьskъ, šk* za *šьskъ*; v češčini pa *čsk* za priloge iz imen na *č, žsk* za izpeljave iz *ž* in *z, šsk* za *š, ck* za *k* in *c* (*zsk* izjemoma za *z*, na priliko, francouzsky), *sk* za *h* in *s*. Da imenski glasnik pred *ьskъ* odleti, se samo vé.

Po tem takem bi se pisali prilogi iz imen vračь, možь, Tribuša; loka, logъ, vlahъ; *нѣмььскъ, knežьскъ* po staroslovenski: „vračьskъ, možьskъ, tribušьskъ; ločьskъ, ložьskъ, vlašьskъ; *нѣмььскъ, knežьskъ*“, po hrvatski z navadno določevavno končnico: „vrački, možki, tribuški; lučki, lužki, vlaški; *нѣмачки, knežki*“, po češki pa: „vračský, mužský, tribušský, loucký, lužský, vlaský; *нѣмецкий, knežský*“ — v vseh treh jezikih torej tako, da se vsaj, kolikor sploh dopusti slovansko glasovje, steblo še v prilogih sledi; — iz „nebo (steblo nebes), kmetъ, gradъ, město, Sora (ali Sovra) i. t. n. pa stsl.: „nebesьskъ, kmetьskъ, gradьskъ, městьskъ, sorьskъ i. t. n.“, hrv.: „nebeski, kmetski, gradski, mestski, sorski“, česki pa: nebeský, kmetský, hradecký, městský, sorský i. t. n. — torej z nespremenjenim stebлом.

Slovenščina bi po svoji pisavi — ne hoteča nobenega soglasnika izpustiti — pisala prve priloge z „vračski, možski, tribušski; ločki; ložski, vlaški, nemeški (ali pa nemčeski), knežski“, zadnje pa s „nebeski(?) (nm. nebeski), kmetski, gradski, mestski, sorski i. t. n. Ali te pisave so dosedaj, akoravno se za drugo bolj kot hrvaščina in češčina drži slovotvornih pravil, ni še upala poprijeti, temveč posnemajoča nekako prerahlo izreko preprostega naroda meči tudi nektere onih soglasnikov, katerih ne mečijo niti druga slovanska narečja niti vsi slovenski kraji, in vari vse konečne soglasnike zgorej imenovanih prilogov v *ški*, ter piše: „vrački, možki, tribuški; ločki, vlaški; nemški, kneški“, potlej „nebeški, kmeški“ in „kmečki, graški in grajski, meški, sorški, atlanški, azijaški, deški, karlovški“ i. t. n., zraven pa tudi „možki, ložki (iz log), knežki, kmetški in kmetiški“ — ker *t* tega priloga se večidel še razločno izgovarja; morebiti da je izpeljan iz *kmetić* — pa tudi „kmetski, gopesvetski, atlantski, azijatski, beligradski, zaladski, karlovski, sorski i. t. n.“

Teško je verujeti, da je navadna izreka blaglasnejša od etimologične, slovanskemu sluhu v obče ne soprne; res je le, da je malo bolj rahla; al to je sploh lastnija — pa deloma tudi napaka — preproste izreke, ki jo pa književnost vedno omikava in izboljšuje. Brez dvombe je pa, da je etimologična pisava mnogo določnejša memo navadne, ktera po več do cela različnih stebel jednači in s tem umevnost podkopuje. Priče naj bodo tej trditvi prilogi: „ločki (iz „Loka“ in „Log“ — razun še družih sorodnih), sorški (iz „Sora“ in „Sorica“), deški (iz „ded“ in „deček“),

vrški (iz Vrh in Vršec), žaški (iz Žaga in Žatec), volški (iz Volče in Volga), baški, siški, soški, viški i. t. n.“ Dela pa prilogov na sk slovenščina jako rada, zlasti iz imen rek, krajev in prebivavcev; za to menimo, da bi njih doslednja in določna pisava in izreka posebno zemljepisnemu nauku bolj prav hodila kot sedanja. III.

Slovanska književnost in umetnost.

* Iz Gorice nam „Um. Gosp.“ napoveduje „sila važno, zelo obširno delo (pa ne za šole), katero se ondi spisuje. Kakošno delo je, ni rečeno; al to pravi, da „bo začetek nove dobe, ne le na Goriškem, temuč na Slovenskem.“ Bog daj!

* „Slavska četvorka“ sestavljena od marljive skladateljke Ernestine pl. Zdenčajeve se dobiva v Zagrebu pri knjigarju Svetozaru Galcu. „Domobran“ pravi, da nepotrebno bi bilo tej četvorki (kadrili) veliko na pohvalo govoriti, ker je skladateljka dosti znana z dosedanjimi svojimi proizvodi; samo to rečemo, da četvorka ta je res to, kar naslov izrazuje, prava „slavska četvorka.“

Prilike.

Ko trta nam podaja
Obilni sladki sad,
Takó naj um človeški
Razsipa svoj zaklad.

Ko lipi korenina
Se trdno tál drží,
Takó naj sin domači
Za sveti dom stojí.

Ko v solnce se upira
Cvetica vrh zemljé,
Takó naj hrepeneva
K svitlobi le srcé.

Luíza Pesjakova.

Pisma slovenskega učenika svojemu bratu.

(Konec.)

19. Pismo.

Pod Ratitovcem na Gorenskem.

Ne morem si kaj, da ne bi iz svoje potopisne torbice ne vzela onega odlomka, ki sem si ga začrtal o vožnji železničini čez goro Semernik, ktera je mejnik med doljno Avstrijo in Štajarsko. O tej cesti se pač more reči, da je gorostasna, velikanska, ktera bode še poznim stoletjem pričala drzovitost človeškega duhá. *) Stala je milijone in milijone stroškov, dajala je tisočerm rokam delo in zaslužek, ter se z vso pravico prišteva prvim čudotvorom svetá. Pač se Glogovičanom nekdaš še sanjalo ni o tem, da namesti revnih trpinskih kljuset, ki so vozila od letod težka bremena čez Semernik, bo nekdaš urni hlapon v brzem teku hitel mimo grozovitih prepadov, čez globoke doline in skozi sinja trda robovja gor čez avstrijsko-štirski mejnik. In vendar se sedaj to godí. Resnično, svet prečudno napreduje!

Kedaj so v starodavnih časih prva kola čez to goro se peljala, ne vé se za gotovo. Pripisuje se prvi pre-

hod čez-njo najbolj križancem in pobožnim romarjem, ki so potvali v Italijo in dalje v Palestino. Da bi bili Rimljani kdaj veliko tū čez hodili, ni znano; tudi se ne sledé nikjer ostanki kake od njih napravljene poti, kar se drugej še prav pogostoma nahaja. V svojih početjih imenitni cesar Karol VI. je spoznal neogiblivo potrebo rednega prehoda čez Semernik, ter pozidati dal prvo cesto čez to goro leta 1788. Pravijo, da je izdelana bila v 48. dneh, akoravno je dolgost ceste od Glogovice do Mürzzuschlag-a znašala 5217 sežnjev. Moglo je tedaj biti delavcev kot listja in trave. Al strmina te ceste je bila tolika, da, kar je peljal po ravnem en konj, so vlekli čez Semernik trije. Šlo je menda gori čez zelo tako, kakor čez naše dolenske Gorijance, o kateri cesti se tudi lahko reče: „le naravnost naprej, naj bo gori ali doli.“ Vendar pa so bili štajarski stanovni za napravo ceste čez svoj mejnik proti doljno-avstrijski vojvodini tako hvaležni, da so mu postavili vrh Semernika (3140 čevljev nad morjem) kamniti spominek, ki še dandanašnji stojí, z napisom: „aditus ad maris Adriatici littora“ (vhod k obrežju jadranskega morja). — Ker pa stara cesta čez Semernik ni več zadostila potrebam novega časa, je bila nova pričeta leta 1839 in v dveh letih skončana. Imela je svoj pričetek v avstrijskem trgu „Schottwien“, se skončala v štajarski novi vasi „Neuhaus“, bila je dolga 8300 sežnjev ter stala 40.000 forintov.

Toliko, dragi brate, o starih dveh cestah čez Semernik. Ko je bila leta 1841 nova cesta dodelana, se pač ni mislilo, da bo tako kmali dobila sestrico, ki jo bo spodrinila popolnoma in pahnila jo med „zastarano šaro.“ — Potem, ko sta bila namreč 1842. leta Dunaj in Glogovica zvezana z železnico, leta 1844 zopet Mürzzuschlag in Gradec, leta 1846 Gradec in Celje, leta 1849 pa Celje in Ljubljana, — so pričeli leta 1848 zidanje železnice čez Semernik, ktere težavno delo je bilo leta 1853 s stroški kakih 15 milijonov gld. srečno dokončano. Tisočero rok vzdigovalo je kladva in dleta, zažigalo s smodnikom natrošene podkope ter rilo skozi gorovje in pečine, — drugi vozili so sipo in skalovje iz globokih nedrij tamne zemlje; zopet drugi so viseli na višecih odrih cele dni nad strmoglavimi prepadi, so zidali mostove, mostovže, škarpe, prerove in viadukte; preganjali so preplašeno zverad iz njenih skritih zakotij itd. Akoravno dalječ od prijetnega svetá se je vendar tū o prostih urah pelo, ukalo, plesalo, pilo, — pa tudi mnogokrat kavsalo in ravšalo. Po besedah slovenske prislovice: „nesreča nikoli ne praznuje“ je tudi tū marsikdo zgubil zdrave ude, mnogo njih tudi življenje, — al vse to ni zadrževalo ogromnega početja, s kakoršnim se nobeno poslednjih stoletij ponositi ne more. Ponižno so uklonile visoke planinske goré svoje sive glave parnikovi moči, kajti šestkrat više kot je dunajski stolp sv. Štefana, je teme Semernikovo, in vendar vihrajo zdaj čez njegov vrh urni hlaponi.

Ne bom Ti, dragi moj, popisoval vožnje po tej gori od postaje do postaje, kakor to delajo kazipoti; rečem Ti le: vsedi se sam v vozovlak in pelji se po čudoviti tej cesti! Ako peljaje se skozi prerove brez konca in kraja, dolge in kratke, čez mostovže in mostove občudujemo človeško bistroumnost, neustrašljivost in trpežnost pri izpeljavi vseh teh gorostaznih del, ter srečno zmago vseh, na videz skor nepremagljivih zaprek, moremo po drugi strani radovati se o prekrasnih naravskih obrazih in lepotijah, mimo katerih pač vse prehitro vihramo, in ki dušo človeško z nekim ginljivo-pobožnim čutom prešinujejo. Strme pečine vzdigujejo se pogostoma druga nad drugo in poleg druge; tū se nam kažejo goličave, tam zopet kako košato drevo kinča njih plešaste glave ali poganja iz njihovih zeva-

*) Pa tudi to, da je država denarja dokaj imela. Ali je bilo čez to silno goro železnice treba, se more z isto pravico vprašati kakor to: ali je je bilo čez ljubljansko močirje treba? Vred.